

יואל בן-נון

חשמל בשבת

אלקטרוניקה מתחדשת, וחיישנים

חשמל הוא קודם כל אש. כך כתוב בתנ"ך. בורא עולם ברא עולם שיש בו חשמל אטמוספירי.

בכל התיאורים של גילוי או סילוק שכינה, ממעמד הר סיני עד יחזקאל, מתוארים ברקים. ברק הוא התפרקות של חשמל בטבע, וזה מוגדר בתורה ובנביא כאש – "... ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר... והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (שמות י"ט, טז-ח); "... ומן האש יוצא ברק"; "וארא כעין חשמל כמראה אש... כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם..." (יחזקאל א', יג; כז-כח).

החזון אי"ש לא רצה לקבל זאת, וניסה לתת הגדרה אחרת לסגירת מעגל חשמלי ('בונה'), אבל ההלכה מתחילה מן התורה ומדברי הנביאים, ושם ברור ש'חשמל' הוא באמת אש בטבע, ולא רק מילה עברית מודרנית. באמצעות האלקטרו-פיזיקה ותולדותיה אפשר להבין איך ה'חשמל' האטמוספירי הפך לחשמל בידי אדם.

בשבת הבריאה כתוב: "ויכל א-להים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב', ב), ובשבת המשכן כתוב: "... וביום השביעי יהיה לכם קדש, שבת שבתון לה'... לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת" (שמות ל"ה, ב-ג), והנה ברור שהבערת אש היא מלאכה, והיא כוללת את האש הטבעית, הברקים, כמו כל אש שבידי אדם. אלא מאי? בעבר לא ידעו איך להפעיל 'מעגל חשמלי' הדומה לאש הטבעית. בדורות האחרונים למדו להשתמש בכוח החשמלי האטמוספירי, אש הבריאה, ולהפעיל מעגלים חשמליים לשם יצירה אנושית. ברוך השם שנתן חכמה ותבונה לגיל רט ול יל, לב' פרנקלין (שהוכיח את הקשר בין ברקים לחשמל, והצליח להוריד ברק לארץ בעזרת עפיון), לק לון ולפרדי, למ סול ולהרץ (ועוד רבים אחרים) – חשמל הוא אש לכל דבר ועניין.

בצד השני יש בבריאה גם סוג של חשמל שהוא לא אש, גם אם הוא מאיר. זהו מה שקורה אצלי ואצלכם בראש עכשיו: כשאנחנו מקשיבים ושומעים ומבינים משהו, נסגרים במוח מעגלים חשמליים. אני משער ומקווה, שאין בעולם מישהו שיאסור לחשוב במוח בשבת, כאילו יש בזה איזה 'עובדין דחול', או משהו דומה.

אם כן, יש בטבע הבריאה גם חשמל שהוא אש לכל דבר, וגם פעילות חשמלית ביולוגית, לא פחות מופלאה, ואין בה שום בעיה בשבת. דברים שהם דומים למעגלים חשמליים של המוח צריכים להיות מותרים. ולא נכון להגיד עליהם 'עובדין דחול', אלא בפשטות מותר.

ככל הנראה, המצאות עתידיות (שהטכנולוגיה שלהם כבר קיימת כעת), יביאו לנו רובוטים שנוכל לדבר אליהם, ולצוות להם על ייצור כף (לדוגמא). בעתיד יכול להיות שאני אוכל אפילו לחשוב על כף, ואני אקבל כף בעזרת רובוט. ברוך השם שנתן חכמה לבני אדם.

זה שיש בטבע חשמל כזה וחשמל כזה, זאת לדעתי נקודת מוצא בהבנה הפשוטה של התורה, של מושג המלאכה ביחס לחשמל, ולא חשוב אם זה כתוב כך בספרי ההלכה – כי לא היו להם כלים לדעת מה שאנו יודעים היום.

העיקר באיסורי מלאכה בשבת גם איננו תלוי במה שהיה במשכן, כי זה נוגע רק לעונש ולא להגדרת מלאכה כאיסור. אנחנו דנים על מה מותר ומה אסור בשבת, ולא על כמה קרבנות חייב

להקריב מי שחטא בשוגג, כך או אחרת. לכן, כל חשמל שמשרת ייצור כלשהו הוא אסור כמלאכת הבערה, כי יש כאן אש שממנה מייצרים מלאכות רבות, אחרות.

כל עוד צריך לעשות פעולה, והפעולה מייצרת משהו באמצעות חשמל, זה אסור מדאורייתא. לדעתי, אין חפיפה בין "לא תעשה כל מלאכה" בשבת, בעשרת הדיברות, לבין הגדרות המלאכות במשכן, בסוגיות הגמרא (שבת, פרק 'כלל גדול'). באיסור שבת במשכן מודגש העונש, וגם המושג 'חילול' כתוב רק שם (שמות ל"א, יד-טו). לכן עונש על 'חילול שבת', צריך להיות כמו במשכן, אבל בעשרת הדיברות לא כתוב עונש, אלא "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך", ובשבת כתוב "לא תעשה כל מלאכה" (שמות כ', ח-ט), וממילא, כל מלאכתו של אדם אסורה בשבת מן התורה, גם אם איננה כלולה במלאכות המשכן.¹

למה חז"ל סידרו את ל"ט המלאכות בצורה מוזרה כזאת? 11 מלאכות להכין לחם, 13 מלאכות להכין בגד, 9 מלאכות לכתוב ספר, ו-2 מלאכות לבנות בית? 3 לאש ולייצור כלים וחומרים! ומלאכה כפולה אחת (הוצאה והכנסה) לכל המסחר – זה מתקבל על דעתו של מישהו פה?

להבנתי חז"ל אומרים לנו ככה: בן אדם מישראל יש לו שישה צרכים, ושלושה מהם בסיסים, ולכן מפרטים אותם במדויק – לחם, בגד וספר – אחר כך יש עוד שלושה צרכים חשובים שלא צריך לפרט אותם – בית, ייצור ומסחר. לכן, כל דבר שנכנס בתוך המלאכות של בית ייצור ומסחר, אסור מן התורה, ולא חשוב כלל אם היה במשכן או לא, כי המשכן רק הגדיר את החילול ואת העונש.

אולם ברגע שאנחנו עוברים למעגלים של חיישנים חשמליים, שאינם חלק מפעולות ייצור, אבל גורמים לפעולות כמו פתיחת דלתות ונעילתן – אם זה דומה למה שקורה במוח, זה צריך להיות מותר. אבל התנאי שלי הוא, שלא תהיה שם נורית נדלקת, כמקובל בכרטיסים האלה.

אם חלק גדול בציבור שומרי התורה יגיד, שרוצים כרטיס בלי נורית, אז יעשו את זה בלי נורית! אני לא רוצה להיכנס להבדלים בין נורית זו לאחרת (כגון, נורית לְד, וכדומה), כי כל נורית צריכה להיות אסורה, כסוג של הבערה, ולא חשוב איך זה בדיוק נדלק.

¹ ראו מאמרי 'השבת – משמעויותיה וטעמיה', בספרי, זכור ושמור – טבע והיסטוריה נפגשים בשבת ובלוח החגים (אלון שבות תשע"ה), עמ' 23-45; ובמאמרי '39 אבות מלאכות בשבת – מניין?', באתר שלי ybn.co.il.